DE VROUWEN

EN HET

ROODE KRUIS.

Der Sinn dieses heiligen Symbols
werde sein Talisman.

DOOR

Dr. L. H. VERWEY,

Secretaris van het Hoofd-Comité der Nederlandsche vereeniging tot het verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden in tijd van oorlog.

Te 's Gravenhage,
BIJ GEBR. J. & H. VAN LANGENHUYSEN.
1868.

NB Een ander exemplaar van dit werkje, benevens, evenals: Het Rood kruis door Dr J Bosscha, in de verzameling Vlugschriften 1867/1868

DE VROUWEN

EN HET

ROODE KRUIS.

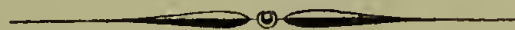

Der Sinn dieses heiligen Symbols
werde sein Talisman.

DOOR

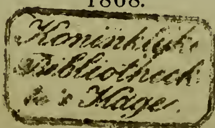
Dr. L. H. VERWEY,

Secretaris van het Hoofd-Comité der Nederlandsche vereeniging tot het verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden in tijd van oorlog.

Te 's Gravenhage,
BIJ GEBR. J. & H. VAN LANGENHUYSEN.
1868.

Een enkele traan te droogen is schooner roem, dan stroomen bloeds te vergieten.

Lord BYRON.

AAN DE

NEDERLANDSCHE VROUWEN

OPGEDRAGEN.

Dans la paix le plus de bien, et dans la guerre le moins de mal qu'il est possible.

Man erlasse Aufrufe an die Männer und Frauen der Länder, an die Mächtigen Hohen sowohl, wie an die Dürftigen und Niederen.

VOORWOORD.

Nederlandsche Vrouwen!

De achtenswaardige voorzitter van het Hoofd-comité der Nederlandsche Vereeniging tot het verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden in tijd van oorlog, de Heer Bosscha, heeft dezer dagen in zijn geschrift: „*Het Roode Kruis*,„ die Vereeniging ingeleid bij het Nederlandsche volk.

Mogen zijne woorden doel treffen.

Dat hopen wij voor de eer van Nederland!

Onder het „roode kruis„ is, in de laatste jaren voor de vrouwen een wijde kring van werkzaamheid geopend in het verleenen van hulp aan zieke en gekwetste krijgslieden in tijd van oorlog.

Verhevene karakters hebben zich, tijdens de jongste oorlogen, onder de vrouwen geopenbaard: vrouwen met allesopofferende liefde tot den naaste, vrouwen met een onbegrensd medelijden, vrouwen met een alles trotserenden moed.

Zij zijn naar de tooneelen des oorlogs gesneld en hebben duizenden het leven gered.

Zij hebben in den huisselijken kring gearbeid aan kleederen, aan deksel, aan verbanden en allerlei kleine behoeften, die groot worden bij gebrek.

Zij hebben vereenigingen gevormd om het lot te be-

spreken van den krijgsman in den oorlog, en de middelen om dat harde lot te verzachten.

Zij hebben een reuzenwerk verrigt.

Maar de taak, die aan de vrouwen is toegerekend, moet voornamelijk worden voorbereid in vredestijd, dan, wanneer alles met beleid en bedachtzaamheid kan worden bijeenverzameld, wat noodig is in oorlogstijd.

Wanneer de gasten binnenkomen is het te laat den maaltijd te bestellen.

Eene oorlogsverklaring wordt, in dezen tijd van snelle gemeenschap en verkeer, door een kampstrijd op den voet gevolgd.

Dan is er geen tijd meer tot voorbereiding.

Die voorbereiding eischt vele jaren, en in vele jaren kunnen vele kleine offers tot eene verbazende som aangroeijen, die zonder voorbereiding grootendeels nutteloos zou zijn.

In een rapport over de oprigting van eene Nederlandsche Vereeniging tot het verleenen van hulp aan zieke en gewonde krijgslieden in tijd van oorlog, den Koning aangeboden, komt het volgende voor:

„Wij hebben dagelijks gelegenheid het werk der geestelijke zusters en der diaconessen aan het ziekbed waar te nemen, en waar zooveel liefde is, zal het ook niet ontbreken aan deelneming in het lot van hen, die in den bloei van leven en gezondheid, plotseling in de diepste ellende worden gestort.

De sympathie der vrouwen zal dan voornamelijk blijken, als men haar opneemt en waardeert als een onmisbaar bestanddeel der instelling, en zich niet enkel op haar verlaat in tijd van nood.

Zij weten in vele aangelegenheden eenvoudigheid met doelmatigheid te verbinden, en kunnen, in menig onderwerp, voortreffelijken bijstand verleenen.„

In deze schetsen, door mij ontleend aan de geschriften van ooggetuigen, heb ik de rampen van den oorlog en de hartroerende daden der vrouwen getracht aan de Nederlandsche vrouwen voor te stellen.

Mogen mijne woorden doel treffen.

Dat hopen wij voor de eer der Nederlandsche vrouwen!

Van dit werk der menschlievendheid is niemand uitgesloten.

Niemand.

Vorstin of arbeidster! voor u allen is plaats onder het Roode Kruis, ook een kruis der opofferende liefde tot den naaste.

V.

Aber auf dem Schlagtfelde beginnt die Krisis aufzutreten.

Dr. J. Naundorff.

OP HET SLAGVELD.

Het laatste schot is gevallen. Nog stijgt wel de rook uit de geopende monden der kanonnen, nog zweeft er over het veld een donkere nevel, die allengs naar boven stijgt, maar de stilte van den nacht breidt zich uit over de akkers, die nog des morgens de hoop van den landman waren, doch nu een treurig beeld zijn van verwoesting.

Het oor, dat door een urenlangen, onafgebroken donder van het geschut, de schetterende fanfares en het gedreun van den strijd was verdoofd, vindt deze rust onnatuurlijk en bedriegelijk; het is nog te verdoofd om het gekerm, de bede om hulp en het rogchelen der stervenden te hooren, dat van alle kanten op dit uitgestrekte en stil geworden veld als een vreesselijk en dof gemurmel zich verheft.

In den vertreden aardbodem vormen zich roodachtig schemerende plassen en troebele kuilen, die in de sporen van menschenvoeten, paardenhoeven en wagenraden ver-

zameld worden; zij vertoonen in de stralen van het maanlicht een purperen glans.

De stammen der boomen zijn verkoold, de takken door kogels geknakt, de groene hekken door kartetsen verscheurd en door het vuur aangevreten of door den bijl der sapeurs nedergeworpen. Hier is de bodem tot moeras vertrapt, dáár als een dijk vastgestampt, ginds is nog een enkele akker met wiegende halmen.

Het zaad dat hier gezaaid is, rijpt niet voor den oogst. Het zandige bed van een uitgedroogde beek wordt gekleurd door een langzaam inzijpelenden bloedstroom.

De stille hofstede door olmen omschaduwd, het vreedzame huis van den geestelijken herder, de schilderachtig door heesters omgevene hut, zij zijn verwoest; de bewoners zijn gevloden of zij verborgen zich achter gindsche heuvelen, waarachter de maan is opgekomen, die met hare bleeke stralen den chaos verlicht.

En deze geheele, in haren bloei gestoorde, natuur is gevuld met stervende menschen!

Door welke huivering wordt niet reeds het vreedzame sterfbed van één mensch omgeven, welk eene deelneming is er niet aan ééne doodsponde!

Betreden wij dit veld. Daar liggen duizende in den laatsten en zwaarsten strijd des levens, zonder hulp en zonder bijstand, er is geen geestelijke, geen arts, geen vader, geen moeder, geen broeder of zuster bij hen —, daar ginds hebben zij alles, daar ginds gedenken zij welligt hunner in bang verlangen —, welligt bidt juist op

dit oogenblik de echtgenoote met haar kind voor het lot van een dezer stervenden. Welaan, bidt, dat de laatste ure van uwen echtgenoot, van uwen vader, van uwen zoon, hem ligt moge zijn!

O, wie kan al de ellende van zulk een slagveld beseffen, die zich knoopt aan elk zijner lijken; wie al de smart omvatten met dien jammer verbonden; wie de heete tranen droogen, om deze koude dooden gevloeid!

Het schouwspel van een door de strijdenden verlaten slagveld is vreesselijk; geen mond kan het verhalen, geen pen beschrijven, geen geheugenis bewaren, geen penseel kan het malen.

De hemel beware een iegelijk voor de geheimen, die de met lijkreuk beladene wind van den arbeid des dags en het sterven in dezen nacht verhaalt.

Behoed uwe voeten in het gaan, opdat zij niet op den glibberigen bodem uitglijden, trap niet op de stijfgeworden lijken, die dikwijls genoeg uwe schreden belemmeren. Het uitgestrekte veld is met krijgsmaterieel van allerlei aard bedekt, afgeschoten geweren, sabels, bajonnetten, randsels, welke de soldaten wegwierpen vóór zij vlugtten, alles ligt door elkaar, alsof een wapenkamer hier haren voorraad had uitgestort. Daar tusschen liggen omgevallen munitiekarren nevens verlaten geschut met verbrijzelde raderen en verbroken affuiten.

Aan gindsche helling staat nog eene rei kanonnen; hunne mondingen zijn zwart van rook en nog op het dal gerigt, als wilden zij nogmaals hun bloedig werk her-

vatten. Maar de raderen zijn in den bodem gezonken, de kanonniers hadden haast om hun leven te redden door de vlugt. Misschien was slechts de bespanning gevloden en zijn de manschappen bij het geschut gevallen.

Bij een der stukken wordt een ligt gesteun vernomen, het is een kanonnier, een krachtig man, leunende tegen het affuit; beide beenen zijn hem beneden de knie afgeschoten, op de bloedige stompen rust hij in een kuil met bloed. Hij strekt zich nog eenmaal uit, een pijnlijke kreet ontsnapt zijne bleeke lippen, en het matte oog sluit zich voor eeuwig voor deze aarde.

Bij een ander kanon ligt een jeugdig officier, zijn golvend hoofdhaar bedekt een diepe hoofdwonde; de dood trof hem plotseling en liet geen tijd het edele gelaat te ontsieren. Het is alsof hij slaapt.

Arme moeder, arme bruid!

Gaan wij verder.

De bodem is met kogels en ijzeren splinters bedekt, als waren zij gezaaid voor een nieuwen oogst.

Hier was de vuursfeer van geweldige batterijen, die uren lang kogel op kogel afzonden.

Hier liggen de lijken gedeeltelijk digt nevens elkander, rotten bij rotten, gedeeltelijk afzonderlijk en verstrooid. De meesten stierven den snellen soldatendood, door de dichters bezongen.

Maar niet allen stierven dien dood. De krampachtig vertrokken ledematen, de door namelooze smart ontstelde trekken van het gelaat, de half geopende lippen waar-

tusschen de tanden blinken en de tong geklemd is, de omhoog gerigte haren zijn getuigenissen van den zwaren strijd, den laatsten in dit leven.

Eenige hebben de nagels hunner handen diep in de aarde gegraven, waarschijnlijk om de raderen van een teruggaand geschut te ontwijken, bij de onmogelijkheid, om met een doorschoten knie dit ontzettend lot te ontgaan. Daarnevens ligt een jager, wiens tot een bloedigen klomp vertrapt hoofd de sporen van een paardenhoef draagt.

Wij gaan steeds verder.

Wij worden opgehouden door diepe kreten van pijn.

Vader en zoon. De zoon heeft een kanonschot ontvangen in den buik, de ingewanden liggen tusschen zijne beenen, hij tracht ze werktuigelijk terug te drukken. De vader omvat met zijnen arm den lijder, terwijl hij met den bloedenden stomp van den anderen arm, waarvan een gedeelte is afgeschoten, in de aarde woelt om het bloeden te stelpen. Hij roept om water voor zijnen zoon; slechts om één droppel water. Hij gelooft nog aan levensbehoud, wanneer een arts komt.

Maar er is geen arts.

Verder, verder!

Wij staan aan den voet van een berg, nevens het zandige bed van een bijna uitgedroogde beek. Het weinige, stilstaande, stinkende water, dat zich in diepere gedeelten verzamelde, heeft eene vuile, walgelijke kleur aangenomen.

Vele dooden, in allerlei gestalten, liggen hier om ons

henen, met gapende wonden. Aan den steilen rand bij den oever hoort men het steunen van stervenden, het kermen van gekwetsten, die hier beschutting en water zochten.

Verminkten van allerlei aard kropen hier henen met beenen, die hun ligchaam nimmer meer zullen dragen; zonder armen, of met armen zonder handen, met stompen waarvan de vingers vermorseld zijn; met borstwonden, die bij elken sissenden ademtocht een stroom van bloed te voorschijn brengen; met aangezigten door kogels op verschillende wijze doorboord, met een uitpuilend oog, een verbrijzelde kaak, een uithangende tong. Wie kan, vangt een weinig van het drabbige water op om het den wapenbroeder te geven, die smeekt om verkoeling van zijne gloeijende wonden.

Kom, zegt een, mijn kameraad, ik zal een arts zoeken die ons verbindt. Neen — neen — zegt de kameraad, geef mij nog een weinig te drinken, en wilt gij mij een liefdedienst bewijzen, schiet mij dan dood.

Verder, Verder!

Haasten wij ons om over dit korenveld te gaan, een van de weinigen, die als door een wonder verschoond bleven. De beklagenswaardigen, die hier beschutting zochten, zullen er de eeuwige rust vinden. Door zwakte en bloedverlies in eene diepe flaauwte gevallen, zullen zij daaruit niet weder ontwaken. Niemand zal hen hier zoeken en redden, en eerst na vele dagen, wanneer het koren wordt afgemaaid, stoot de zeis op de van wormen doorknaagde ligchamen.

Wij komen op de vlakte. Hier hebben ruiters gestreden. Hier brak de woede van den aanval eener digt gesloten massa op de vastheid, waarmede bataillons der infanteristen pal stonden. Hier verstoven de gesloten escadrons voor de spitsen der bajonnetten. Doode paarden bedekken den bodem; andere slaan, worstelende met den dood, de aarde met hunne hoeven, sommige pogen op te staan en storten weder neder. Zij heffen den kop op en stooten een kermend geluid uit, zoo eigenaardig doordringend, dat het op verren afstand weerklinkt en het gehoor van den mensch op gruwzame wijze, als dat van eenen demon, treft.

Sommige paarden sterven nevens hunnen gevallen ruiter, met den gebogen kop naar hem gerigt, raken zij het doode ligchaam met den voorpoot aan, als om het wakker te maken en aan te sporen, om hen te besteigen. Dan hinneken zij, maar in eenen anderen toon als toen zij met den ruiter in het morgenrood daarhenen draafden.

Nog verder, er is nog veel over.

Voor ons liggen de rookende ruïnen van het dorp, aan welks bezit de beslissing van den bloedigen dag verbonden was. Zijdwaarts van het dorp is eene hofstede, tot verbandplaats ingerigt. Hier werd eene groote menigte verbonden gebragt. Men meende hen goed bewaard. Maar ziet, gloeijende granaten staken het gebouw in brand. Wie kon, trachtte zich te redden. Jammervol klonk het geschrei der gekwetsten, die niet vlugten konden.

Men hoorde het geschrei te midden der opstijgende

vlammen, van de brekende balken, trots het huilen van den strijd en den donder der kanonnen; door alles henen hoorde men het om hulp roepen dezer ongelukkigen, die in het gebouw levend moesten verbranden.

Langs de vernielde wallen, heggen en omgestortte muren van het dorp liggen de gevallenen in geheele rijen, de nog levenden wachten op redding of op den dood.

De ingang van het dorp is door een wal van menschelijke ligchamen versperd, daaronder zijn nog vele levenden, die gered kunnen worden, zelfs met eene geringe hulp. Ware die hulp gekomen!

Vermogt een mensch de geheele som van ellende en jammer, die een slagveld verbergt, overzien, en de gansche volheid van medelijden, hetwelk die ellende verdient, als op eenmaal in zijn hart voelen, hij zou het niet verdragen, hij zou sterven.

Langs de straat van het dorp in de ineengestortte gebouwen, in schuren, welke door het vuur verschoond werden, hebben zich gekwetsten op dooden, als op een bed, nedergelegd.

Menigmaal ziet men uit een hoop doode ligchamen een arm zich uitstrekken en om zich grijpen. Een levend begravene is uit zijne onmagt ontwaakt en tracht zich naar boven te werken; of hij opent de glazige oogen en ziet met een blik van ontzetting op alles, wat hem omgeeft; het ligchaam trilt, het oog sluit zich om niet weder geopend te worden.

De bodem van gindschen hollen weg, welke van het

dorp afleidt, is met diep in het leemachtige slijk getrapte ligchamen gevuld. Paarden en raderen van vlugtende voertuigen gingen over deze menschen, die zich hier henen hadden gesleept om zich te bergen. Nog velen van hen leven, maar zij hebben geen kracht om zich op te heffen.

In het gindsche bosch is met vertwijfelende woede gestreden, door kartetsen zijn de stammen gespleten, de takken door kanonschoten geknakt en vermorseld.

Overal tusschen de boomstammen en gevallen takken liggen stervenden, gekwetsten, roepende om hulp, om een teug water. Maar het woud zal waarschijnlijk voor allen een kerkhof zijn, waarvan de oude boomstammen tot grafteekenen dienen.

Wij hebben het slagveld afgeloopen.

Le lit d'honneur des blessés est un bon fossé où une arquebusade les aura jetés.

La Noue.

Nach der Schlacht fluthen diese menschlichen Bestien plündernd und mördend über das Feld.

DE HYAENA'S VAN HET SLAGVELD.

Er is nog beweging op het slagveld. Er sluipen, door de duisternis beschermd, hier en daar gestalten rond, mannen en vrouwen, zij buigen zich over de dooden en zwaar gekwetsten; hun getal vermeerdert allengs; zij doorsnuffelen als bloedhonden alle plaatsen, en wee dengene, die nog levend door hen wordt gevonden.

Het zijn meer dan hyaena's, want deze wagen zich niet aan de levenden.

Het zijn de dieven van het slagveld.

Zij volgen het spoor eens legers, en men heeft hen nog van geen slagveld kunnen weren.

Na den slag gaan zij moordend en plunderend over het veld, dat hun meestal zonder weêrstand is prijs gegeven, want de wachten en de patrouilles zijn te zwak, en hier verjaagd, zetten zij elders hun afschuwelijken arbeid voort.

Zij doorzoeken de zakken en tasschen der dooden en verwonden, zij scheuren de kleederen van het nog warme ligchaam, en kort nadat zij hun handwerk hebben aangevangen, liggen honderde lijken naakt op de aarde. Zij vragen niet of hunne offers zijn gekwetst, zij scheuren spottend het kleedingstuk van den vermorselden voet en de laars van het gezwollen been; zij storen zich niet aan de ontzettende kreten van pijn door de ongelukkigen geslaakt.

Zij snijden den levende den vinger af om eenen ring te bezitten; van den door een schot verwonden arm scheuren zij den mantel en het hemd over de uitstekende beenstukken henen; den van koortskoude trillende berooven zij van zijne onderkleederen en laten zijne opene wonden ten prooi aan de koude van den nacht.

Wee dengene, die tegenstand biedt, want zij bezitten scherpe messen en onmeedoogende vuisten. Het medelijden is hun vreemd.

Wee het oog, dat hun aanstaart.

Daar aan den zoom van het woud ligt een jonge, slanke officier. Hij heeft eene wonde aan het hoofd, waardoor hij bewusteloos werd.

Eene megère buigt zich over hem. Zal dit beeld van jeugd en schoonheid het betere gevoel van dat schepsel treffen?

Heb jij er ook aan moeten gelooven? Zegt de hyaena. „Ja, ja — hier helpt het niet of men al net en fijn is. Laat ons zien of je waard bent uitgekleed te worden.„

Zij doorzoekt zijne kleederen. „Dat beloont de moeite„, prevelt zij, en grijpt met de beenige vingeren de tasch, die op zijne borst hangt.

De matte klopping van het hart ontgaat haar niet. „Leef je nog, schatje,„ zegt zij honend, terwijl een duivelsche lach haren tandlozen mond omzweeft. „ Hou je stil tot ik klaar ben.„

De ongelukkige ontwaakt en ziet haar met een langen strakken blik aan. Hij bidt haar om hem te helpen, hij wil haar beloonen.

Vóór hij nog heeft uitgesproken, voelt hij iets kouds in het gezicht, en dan doortrilt hem een hevige pijn. Een puntig ijzer wordt in zijne oogen geboord.

Hij is blind.

Het onwezen plundert hem geheel uit.

Die ongelukkige blinde leeft nog heden, als een getuigenis van de wreede zorgeloosheid dergenen, voor wie hij heeft gestreden.

Dit is één uit honderde gevallen.

Wij verlaten het slagveld met al zijne gruwelen en onmenschelijkheden, want de morgen op een slagveld is niet minder ontzettend en vreesselijk, dan het de avond was, toen wij bij het flaauwe schijnsel der maan onzen huiveringwekkenden togt hebben afgelegd.

Qui pourra jamais redire les agonies
de cette horrible nuit!

H. Dunant.

Da drunten liegen sie alle beisammen die Helden von Gestern.

DE MORGEN NA DEN SLAG.

O! deze eerste morgen! De zon stijgt op en werpt haar licht over dooden en levenden. Er zijn meer van de eersten dan van de laatsten. Welk een gruwelijke aanblik te midden van deze rustige natuur. Overal lijken. Op de wegen, in de sloten, in het bosch, tusschen de wiggelende korenhalmen, tusschen muren en achter heiningen van kogels doorboord, aan den voet van gespleten boomen, in afgebrande woningen, uit welker kelders de verscholen bewoners met een ontsteld gelaat te voorschijn komen en naar levensmiddelen zoeken om honger en dorst te stillen. Lijken en gekwetsten overal. De ongelukkige gekwetsten zijn bleek, vaal en ontsteld. Hunne zintuigen weigeren hunnen dienst. Zij hooren niet meer, waarover men spreekt. Met strakken blik zien zij naar hunne redders en trekken pijnlijk bij de minste aanraking. Anderen sidderen bij het naderen der helpers, de reeds ontstokene wonden veroorzaken woedende pijnen. Zij verlangen te sterven, en willen,

dat men hen doodt. Hun aangezigt is vertrokken, zij krommen zich in allerlei bogten, de voorboden van den laatsten doodstrijd.

De komende dag vermindert de verschrikkingen niet, hij geeft slechts licht om ze te beter te kunnen overzien. De aanbrekende morgen op het slagveld is niet minder ontzettend dan de vallende avond.

Terwijl de schemering van den avond en de duisternis van den nacht nog eenige hoop gaven, dat wij ons in den omvang van de ellende mogten bedriegen, de morgenschemering geeft ons meer en meer de overtuiging, dat wij ons in die hoop bedrogen zien. Daar liggen de geplunderde, half naakte lijken; daar krommen zich de gekwetsten als vertrapte wormen, zij zoeken vruchteloos de sidderende leden tegen de koude van den morgen te beschutten door zich digt te leggen aan het lijk van een kameraad, nog kouder dan zij zelven. Daar zien wij nog altijd de hyaena's en gieren van het slagveld hun arbeid met schaamteloozen haast voortzetten, vreezende, dat men hun een buit mogt ontrooven bij het begraven, waartoe men aanstalten begint te maken.

Over heuvelen en dalen, over dooden en stervenden, over de geheele som der vernieling straalt het licht der zon met denzelfden helderen glans als waarmede zij het koornveld, de bloemen des velds, het ruischende woud, de werken des vredes met haar liefelijk schijnsel overgoot.

Maar op dit veld des doods klinkt niet het lied van den leeuwrik als hij den nieuwen dag verwelkomt, niet het gevladder der vogelen verlevendigt het woud, en geen vrolijke landlieden gaan naar den zegen gevenden arbeid.

Uit de toppen der boomen weergalmt het gekrijsch van de kraaijen, hunne zwarte vederen staan op bij het roepen aan hunne maagschap, dat hun een goeden maaltijd wacht. Zij zingen het doodslied over de lijken onder de boomen. Hongerige honden komen uit de vernielde dorpen en lekken het bloed van de wonden.

Van alle kanten komen mannen ijlen. Het zijn meest alle ledigloopers, vagebonden, die nu gedwongen worden te helpen aan het begraven der lijken. Zij delven groote en wijde graven.

De nabijwonende landbewoners, heet het, moeten dat doen; maar de goeden zijn gevlugt. Men moet zich met het schuim der bevolking behelpen.

Men vindt daaronder slechts weinig geschikte menschen om den soldaat den laatsten liefdedienst te bewijzen.

De lijken worden door dit luchtige en lustige gespuis, dat lijkschouwer, lijkdienaar en doodgraver tevens is, op het uitgestrekte veld te zamen gebragt. Voor elken hoop wordt dan een graf gedolven.

In eenen wijden, niet zeer diepen kuil worden de doode soldaten geworpen. Of men maakt zich het werk ligter en werpt slechts een of twee voet aarde daarover.

Zij het ook, dat de naaste regen de aarde wegspoelt

en de rottende leden reeds na weinige dagen ontbloot worden, wie bekommert zich daarover!

Daar, onder die losse aarde liggen zij allen, die helden van gisteren: vriend en vijand, oud en jong.

Wat nog niet is geplunderd, wordt volledig geplunderd, en of in menig ligchaam, dat in de groeve geworpen wordt, nog eenig leven is of niet, daarover bekommert zich niemand. Het gebeurt voorzeker niet zelden, dat, niettegenstaande schijnbare levensteekenen, die zulke ongelukkigen nog geven, zij in den kuil geworpen worden.

De lotgevallen van hen, die het boven alles ijsselijke lot van het levend begraven worden door een gelukkig toeval ontkwamen, zijn veelvuldig; zij worden verteld en weder verteld, en ieder denkt daarbij, dat het verschrikkelijk is: maar middelen te beramen om het te voorkomen, daaraan denkt men zelden.

De geschiedenis van de weinigen, die gered werden, kent men, van de honderden, die niet gered werden, kent men niet.

Het is niet mogelijk, dat na een veldslag, waar honderde of duizende militairen met de meest mogelijke snelheid moeten begraven worden, elk een afzonderlijk graf zou kunnen erlangen. Dat het begraven echter op eene geheel andere wijze zou kunnen plaats hebben, met meer voorzorgen en met meer eerbied, kan niet worden betwijfeld, maar daartoe is het onvermijdelijk, dat de hand der liefde en der barmhartigheid hare zegeningen uitstrekt naar hen, die vallen in den strijd, en waartoe de pogin-

gen der vereenigingen van het Roode Kruis, niet in de laatste plaats, dienen.

Vóór wij het slagveld verlaten, dringt zich nog de vraag bij ons op: wanneer zullen deze allen begraven zijn?

Den 18 October vond men in het woud van Sadowa de lijken van Oostenrijksche soldaten; den 8 Julij lagen nog 500 gevallen paarden op de hoogte van Chlum, en daaronder menig gekwetst en gestorven krijgsman.

> Malheureusement, dans la précipitation qu'entraîne cette corvée, tout porte à croire que plus d'un vivant aura été enterré avec les morts......
>
> H. Dunant.
> Solferino.

Befinden wir uns wirklich in der Mitte der 19. Jahrhunderts?

VERPLEGING NA DEN SLAG.

Den 8 Julij kwam Dr. *Brauer* te Rosnitz, in den Pruissisch-Oostenrijkschen oorlog van 1865.

Hij schrijft: „Rosnitz zal nooit uit mijn geheugen worden uitgewischt; zijn beeld zal nog in het stervensuur voor mij staan. Den 6den dag na den moorddadigen slag werd ik daarhenen gezonden door de Johanniter orde, om de grootste ellende, die de menschelijke verbeeldingskracht zich kan voorstellen, te aanschouwen.

Ik vond er 650 gekwetsten, die in ellendige schuren en stallen, te midden van dooden en stervenden, zonder verpleging, voor een groot gedeelte reeds eenige dagen in hun eigen vuilnis lagen.

Hier was het, dat ik, na de oprigting van eenen graf-

heuvel voor den gesneuvelden overste *v. F.*, zoodanig van droefheid werd overweldigd, dat ik een uur lang heete tranen schreide, en mij, niettegenstaande mijne pogingen tot opwekking mijner zedelijke krachten, naauwelijks kon staande houden. Ofschoon ik als arts gewoon ben de menschelijke ellende in al hare vormen te aanschouwen, kon ik toch hier mijne tranen onmogelijk bedwingen. Hier in Rosnitz was het, dat ik den tweeden dag, toen ik moest erkennen, dat onze krachten tegen zulk eene ellende niet opgewassen waren, den moed verloor en met verbinden ophield. „Laten wij sterven, wat sterven wil," zeide ik, „en laat ons slechts de ligter gewonden redden."

Dr. *Brauer* zegt verder, dat alle ruimten der plaats overvuld waren, in den eigenlijken zin des woord *opgehoopt*, met Saksische en Oostenrijksche gekwetsten, stervenden en reeds gestorvenen.

Er waren meer dan zes honderd, en daaronder 31 officieren. Van de vijf Saksische officieren zijn vier, niet zoozeer aan hunne wonden, dan wel aan gebrekkige verpleging overleden. Een is er slechts over om dien kommervollen en ellendevollen toestand te vertellen.

Deze zes honderd waren van allen verlaten. Een enkele Oostenrijksche arts, die vrijwillig was teruggebleven, was bij hen.

Een enkele arts zonder hulpmiddelen, zonder verbandmiddelen, zonder instrumenten, zonder iets — tegenover zes honderd zwaar gekwetste mannen! —

Uit alle plaatsen, schuren, stallen, vertrekken klonken geschrei, beden om hulp, gevloek, scheldwoorden — dan weder onderdrukt gekerm, een laatste rogchelende ademtogt — hier en daar een gebed!

In welk een toestand waren deze mannen!

Het is niet mogelijk de waarheid te schilderen.

Aan de steeds opene wonden zogen de vliegen, waarmede zij bedekt waren; de van koorts schitterende oogen blikten in het rond zoekend naar hulp, naar lafenis, naar water, naar brood. — Kleederen, hemd, vleesch en bloed vormden bij de meesten een walgelijk mengsel. Wormen begonnen er zich in te ontwikkelen en er aan te knagen. Een afschuwelijke stank vervulde elke ruimte. Alle deze soldaten lagen op den blooten grond. Slechts weinigen vonden eene luttele hoeveelheid stroo. Eenigen waren in den leemachtigen bodem half weggezonden, zij konden er zich niet uit oprigten; anderen lagen in eene afschuwelijke vuilnis, die geen pen kan beschrijven.

In de kamers, waar nooddruftig verbondenen in half bewusteloozen toestand op den vloer lagen, stonden schakots, die voor nachtstoel en veldketels die voor urineglas dienden!

Hier was het niet meer te doen om te opereren of te amputeren, maar om te reinigen, om de aan honger en de aan dorst stervenden eten en drinken te geven.

Om water zuchten, om water roepen allen, die nog een woord kunnen uitbrengen! Om water! „Het kan in de hel niet vreesselijker zijn”, zeide een der geampu-

teerden, toen hij een weinig tot bezinning was gekomen.

Zijn wij in de 19de eeuw?

Hebben wij regt over de barbaarschheid van vroegere eeuwen te klagen?

Zooals het in Rosnitz was, is het bijna overal geweest.

NA DEN SLAG BIJ KÖNIGGRÄTZ.

Het Pruissische leger is met de meest mogelijke hulpmiddelen voorzien, zijne militaire geneeskundige dienst is voortreffelijk ingerigt.

Het Oostenrijksche gouvernement was zoo zeker van de eigengenoegzaamheid zijns legers, dat het de toetreding tot de conventie van Genève weigerde: „omdat zijne geneeskundige dienst in alles kon voorzien.„

Maar Königgrätz!

De slag is geslagen — de nacht daalt op het veld des doods en der smarte.

In de ambulances en de snel opgerigte veldlazareths van den overwinnaar heerscht eene afschrikwekkende werkzaamheid. De zaag knarst in de beenderen, het mes doorvlijmt de sidderende spieren. Op eene ruimte van weinige uren in den omtrek liggen duizende gekwetsten, welker aantal van uur tot uur toeneemt, en zij wachten tot de beurt aan hun komt om geopereerd en verbonden te worden. Vele, vele liggen noch in de nabijheid van het slagveld, waar men ze eerst na eenige dagen,

aan honger, dorst, bloedverlies, wondkoorts en uitputting, zonder hulp versmacht en gestorven, van daan haalt.

Slechts weinigen zijn sterk genoeg hulp te bieden in deze veldhospitalen, de meesten worden door hunne zenuwaandoeningen overmand, zij willen wel maar zij kunnen niet. Er zijn tooneelen, waarvoor het oog van den sterveling niet geschapen en de gewaarwording niet berekend is.

Wie verklaart hierbij het *wonder der vrouwennatuur*, die, door deze verpleging bezield, eene zoo buitengewone, alle denkbeeld te bovengaande hulpvaardigheid ontwikkelde?

Het medelijden moet der vrouw eene kracht schenken boven de menschelijke natuur!

In de meeste dezer op het slagveld van Königgrätz met haast opgerigte ambulances en hospitalen, ontbrak het aan verkwikkende en verfrisschende middelen geheel en al. In den omtrek van het slagveld is wijd en zijd niets te verkrijgen. Er is geen water, de bronnen zijn door de bewoners onbruikbaar gemaakt. De hulp, die binnen weinige uren verwacht wordt, komt voor velen te laat, voor allen laat zij zich veel te lang wachten. Wanneer van elke minuut een menschenleven afhangt, wegen de minuten zwaar.

Het binnenste van alle ruimten, die een dak dragen,

is door de geneeskundige dienst in gebruik genomen; alle wagens, die men bekomen kan en bij het leger te missen zijn, heeft men gebezigd om de gekwetsten te vervoeren. De straatwegen zijn bedekt met deze transporten. Officieren, onderofficieren en soldaten maken de bevrachting dier voertuigen uit. Allen doodelijk afgemat, door bloed, stof en vuilnis bijna onkenbaar; met wonden, waarvoor geene hoop is; kreeten slakende die niet uit menschen schijnen voort te komen.

En toch zijn zij, die deze geluiden geven, nog niet de meest beklagenswaardigen.

Vele van deze gekwetsten sterven onderweg, vele andere op het strooleger, waarop zij hier of daar in een hoek zijn geworpen, — onbemerkt en stil.

Door de hitte en het gebrek aan water nemen de wonden een boosaardig karakter aan, zoodat eene opvolgende operatie niet veel goeds voorspelt.

De hospitaal-besmetting vangt aan, de lucht wordt er mede verpest, en bijna geen verwonde ontkomt aan dezen afschuwelijken dienaar des doods; zelfs de genezenden spaart hij niet. Geringe wonden gaan in versterving over en maken eene operatie noodig.

Moet men in vele gevallen de kracht en de levenstaaiheid van de menschelijke natuur bewonderen, hier kan men zich overtuigen hoe snel en zeker zij worden gebroken.

Wanneer deze verminkte mannen eenmaal terugkeeren naar hunne geboorteplaats, en zij verhalen, dat zij vruchteloos om water, om brood, om hulp en verpleging hebben gebeden, en hunne ledematen door gebrek aan voorzorgen hebben verloren, wat zal dan uw antwoord zijn?

Als gij dan nog eenig menschelijk gevoel in uw harte draagt, zal het rood der schaamte uwe kaken kleuren, en gij zult heete tranen weenen van schuldbesef.

Maar zal er vergeving zijn?

Waarom dit alles verteld, nogmaals verhaald, en andermaal geschilderd, en de bijna reeds vergeten ellende herinnerd?

Juist daarom, dat men het niet zou vergeten in de dagen van vrede.

Het geheugen der menschen is het zwakste van zijne zinnen.

„O, Heere, gedenk den Athener”, liet de beheerscher van Azie zich dagelijks door eenen slaaf toeroepen, vóór hij zich nederzette aan den overvloedigen maaltijd. Ja: gedenkt den Athener!

Waarom oude wonden opengereten, op nieuw tot tranen bewogen?

Daarom, dat zulke wonden niet meer zullen geslagen worden en zulke tranen niet meer vergoten.

Dooden en gewonden zullen er in den oorlog zijn, maar de gebrekkige zorgen voor gekwetsten en zieken,

tengevolge waarvan het vier dubbele getal der gekwetsten wordt ten grave gesleept, kunnen, zoo niet geheel, dan toch voor het grootste gedeelte verbeterd worden.

Méér dan de helft der strijders keert met verminkte ledematen terug, ofschoon de wonden gering waren en ligtelijk zouden genezen, indien, in tijds, goede voorzorgen waren genomen.

Hoe goed het Pruissische leger was ingerigt, hoe groot het vertrouwen was der Oostenrijkers in hunne eigen middelen, en met hoeveel wijsheid en tegemoetkoming de Pruissische bevelhebbers jegens de hulpmaatschappijen, die toen reeds waren zamengesteld, te werk gingen, de slag bij Königgrätz en de door Oostenrijk in Boheme achtergelaten gekwetsten en zieken, duizenden in getal, hebben bewezen, dat de verpleging van gekwetsten en zieken in den oorlog nimmer handen en harten te veel tot haren dienst en tot hare vertroosting bezitten kan.

Geen handen en geen harten te veel!

> Le personnel des ambulances militaires est toujours insuffisant et fut-il double ou triplé, il le serait encore: il faut inévitablement recourir au public, on y est forcé et on y sera constamment forcé, car ce n'est que par sa coopération qu'on peut espérer d'atteindre le but dont il s'agit.
>
> *Fraternité et Charité.*

Zuerst sind es die Frauen, welche, wie bekannt, von allen Gemuth und Herz bewegenden Ereignissen am lebhaftesten ergriffen werden.

DE VROUWEN IN DEN OORLOG.

„*Het wezen der vrouw is liefde.*„

„*De vrouwen denken met het hart*„ —*!* Wanneer dit ook elders mogt betwijfeld worden, aan het ziekbed wordt het op alles overtreffende wijze bevestigd.

De schranderheid, die de dienst aan het ziekbed vordert, bij mannen tot een stelsel geworden, is bij de vrouwen instinct. God gaf der vrouw menig moeijelijk raadsel op te lossen. Dat, hetwelk door haar aan het ziekbed wordt opgelost, is een der moeijelijkste. Hier alleen wordt de spreuk door haar tot waarheid gemaakt: „de vrouw kan alles wat zij wil.”

Haar voornaamste eigenschap is medelijden te oefenen. Wanneer de verhevenste krachten harer ziel eene doelmatige ontwikkeling ontvangen, dan is het haar grootste wensch troosteres en verpleegster te zijn. Zij heeft behoefte om medelijden te oefenen; wanneer zij het niet

kan, is zij bedroefd. Haar licht wordt een zonnestraal uit Eden, die op de smart valt om ze te doen smelten.

Hare gebreken zijn meestal die van het verstand en het oordeel, zelden van het hart.

Het hart is aan het ziekbed het noodigste.

Indien men aanneemt, dat bij verschillende geneesheeren de wetenschap even groot is, wie is dan de beste? Die, welke daarbij de meeste liefde tot den naaste paart.

Wij kunnen daaruit het gevolg trekken: „*dat de vrouw de beste arts is.*"

Moge zij al, om vele redenen, de plaats van een arts niet kunnen vervullen, zij vult het ontbrekende aan; zij vertegenwoordigt de zachte, troostgevende, hoopschenkende zijde der geneeskunst.

In tijden van nood en ellende openbaren zich edele karakters, niet het minste onder de vrouwen.

Na den slag bij Königgrätz verspreidden zich geruchten van grenzeloozen nood, die in den omtrek van het slagveld heerschte. De verhalen mogen toen als overdreven voorgesteld zijn, zij bleven verre beneden de werkelijkheid.

Er werden geene of zeer onvolkomene berichten door de naastbestaanden omtrent den toestand hunner betrekkingen ontvangen, maar die, waarin de gekwetsten in Saksen aankwamen, verkondigde luide het gebrek aan hulp.

Daar besloot eene dame, mevrouw *Simon*, naar het slagveld te reizen.

Zij was reeds sinds het uitbreken van den oorlog in

de hospitalen te Dresden werkzaam, en had daar in de onbeschrijfelijke wanorde eene geregelde organisatie helpen brengen. Zij wist de hulp van liefdadige personen en de aangeboden offers, waarvoor geen welingerigt bestuur bestond, wijselijk te regelen. Zij bood zich aan om naar de Boheemsche slagvelden en hospitalen te gaan, en met dankbaarheid werd haar aanbod door het omzigtige nationale comité aangenomen.

Tegelijkertijd werd Dr. *Brauer* door de Regering naar die plaatsen gezonden.

Wanneer men weten wil, wat een vaste wil, een bewonderenswaardige energie, wat ware menschenmin en christelijke moed is, dan onderzoeke men, hetgeen deze vrouw deed.

Aan alle gemakken des levens gewoon, deinsde zij niet terug voor de moeijelijkheden eener menigmaal gevaarvolle werkzaamheid, noch voor de kwellingen van een bij nacht en dag rusteloos leven. Zij verkeerde weken lang in streken, waar de lucht verpest was, op plaatsen, waar de ontzettendste voorvallen gebeurden. Zij verdroeg alle ontbering en vermoeijenissen, die met het krijgsleven onder eene vijandig gezinde bevolking in eene verwoeste streek verbonden zijn. Weken lang vond zij geen tijd hare kleederen te verwisselen; zij verrigtte in het eene uur den arbeid eener dienstmaagd met den deemoed van eene barmhartige zuster, om in het andere uur als kommandant een transport te bevelen of een tragen beambte te berispen. Zij was bij allen als een van God gezegende. Men

zocht alras hare hulp en haren raad; van opmerkzaamheden, die men haar bewees, ging men tot hoogachting over, en van deze tot eerbied.

De geschiedenis dezer dagen kan zonder haren naam niet volledig worden beschreven.

Köninginhof was het laatste station, dat vóór Königgrätz nog met den spoorweg was te bereiken.

Op het stationsplein begon men te beseffen, wat men verder zou ondervinden. In de slechts geringe ruimte waren honderde gekwetsten opeengehoopt. Zij lagen overal, op het voetpad, in de portalen, op de steenen en op de aarde, meest allen zeer sober verbonden. Zij moesten verzonden worden, want in Köninginhof waren alle beschikbare ruimten reeds met gekwetsten overvuld.

Zonder ondersteuning, zonder artsen, zonder verplegers of helpsters, zonder artsenijen en gereedschappen kon de zeer ijverige stations-chef aan deze honderden geene hulp verleenen. Later werd in Köninginhof en in Turnau een depot voor alle hospitalen van de oorlogsplaatsen opgerigt.

Er was gebrek aan menschenhanden en lokaliteiten om den grooten voorraad van goederen, die van uur tot uur aankwamen, te bergen. Wagens op wagens kwamen beladen met levensmiddelen, kleederen, dekens enz., ververschingen en verbandmiddelen. Doch, wat moest men er mede aanvangen, hoe moest het verder worden gebragt?

Er waren geen handen om het af te laden, veel minder om te sorteren, om te pakken en verder te verzenden.

Er was gebrek aan alles.

Een arbeid, zooals die destijds te Köninginhof, zou honderde beambten gevorderd hebben. Het is niet genoeg het noodige naar eenig punt te zenden, men moet op dit punt hulpkrachten verschaffen, die het gezondene bruikbaar maken, anders is het alsof het er niet ware.

Het naaste hospitaal was twee, het verste zes mijlen verwijderd.

Mevrouw *Simon* hielp met snelheid zoo veel zij kon, en trachtte het eerst de zonder beschutting daarneder liggende verwonden in de juist aangekomen ledige wagons van den spoortrein te helpen brengen.

Toen kwam het berigt, dat de nood in Horenewos groot was. Zij vertrok daarhenen op eenen ladderwagen, waarmede gekwetsten waren aangevoerd.

Des avonds laat, den 7 Julij, *alzoo vier dagen na den slag*, kwamen zij te Horenewos aan. Hier waren zij op den bodem van die bloedige kampplaats. De eerste indruk was verpletterend. Digt bij die plaats is een kerkhof; langs de verbrijzelde muren lagen lijken bij lijken *onbegraven*, uit sommige stroomde een onlijdelijke verrottingslucht. Een kasteel staat midden in deze plaats. Het was nog slechts de woonplaats van bloedigen jammer in menschelijke gedaante.

Dorp en kasteel waren door de bewoners verlaten, en boden het treurige beeld van algeheele vernietiging overal aan, en desniettegenstaande waren alle vertrekken, van af de onderste treden der trappen tot aan de daken, met hulpelooze gekwetsten gevuld. Op het kasteel alleen waren

er meer dan *zes honderd*. Niet de kleinste ruimte was vrij gelaten, en in den volsten zin des woords was hier *niets voorhanden en ook niets te verkrijgen.*

Geene verkwikking, geene hulp, geene lafenis; niet voor beden, niet voor geld — zelfs geen stukje voor licht. Alles was in eene akelige duisternis gehuld, uit welke de jammerklagten der ongelukkigen, hun steunen en rogchelen gehoord werden.

De Saksische vrouw had verschillende zaken medegebragt, die zij meende nuttig te zijn, maar zij had niet aan licht gedacht. En dat was juist het noodigste. Het was onmogelijk zich in het duister op den glibberigen bodem te bewegen. Zij zocht de pastorij op, maar deze was vernield, zooals al het overige. Ook hier, tusschen de ruïnen, de stomme verzuchtingen en de pijnlijke klagten der versmachtenden.

De geestelijke zelf had geene plaats om zijn hoofd neder te leggen, ook hij was in vertwijfeling over de hulpelooze ellende. Ook hij had geen licht. De morgen moest dus worden afgewacht. Hoe lang zou deze nacht vallen, hoe menig, met hoop vervuld oog, zou zich sluiten vóór de dageraad aan de kimmen rees! Overal gedurende dezen langen nacht geroep om hulp, en nergens de mogelijkheid om te helpen.

Eindelijk daagt de morgen.

Mevrouw *Simon* gaat ijlings naar het dorp; zij treft daar twee inwoners aan, die zich van onder de ruïnen hunner huizen hebben losgewrongen. Van schrik bevangen

willen zij vlugten. Zij hooren zich in hunne moedertaal aanspreken, dit wekt hun vertrouwen. Zij blijven en willen trachten nog andere gevlugte inwoners te halen en de in verrotting overgaande lijken begraven.

Uit het binnenste van het dorp komen dezelfde klagende toonen voort, die het eenigste teeken van leven in deze streken zijn. Gaan wij er henen! — Daar liggen op den harden, kouden steenen bodem ongeveer honderd zwaar gewonde, verminkte menschen; hunne aangezigten vertoonen allerlei kleuren; zij zijn den waanzin nabij, en jammeren in bijna onverstaanbare geluiden om water, dat zij, sinds dagen, slechts in zeer geringe hoeveelheid ontvingen. Niemand was er om hun te verplegen. Het is een vertwijfelingsvolle aanblik, bij welks herinnering het hart stilstaat.

Er was in het geheele dorp geen gereedschap, of iets waarin men zou hebben kunnen koken.

De Saksische vrouw had chocolaad en vleeschextract medegebragt. Het werd ten minste onder de versmachtenden verdeeld, om hen eenigzins te verkwikken.

De dorpelingen hadden woord gehouden. Zij kwamen met eenige anderen terug en waren bereid te helpen.

Eindelijk kwamen in den loop van den dag eenige diaconessen, die met hulpmiddelen voorzien waren, zoodat, in vergelijking met het vroegere, de toestand eenigzins begon te verbeteren.

Om gereedschappen te hebben, ging men de hier en daar liggende veldketels opzoeken. De gestorvenen en

gevallenen hadden meerendeels nog hunne randsels bij zich — maar zij waren ledig gestolen.

De dorpsbewoners keerden allengs terug, en waren van schrik vervuld over de ijsselijke tooneelen, die in en om hunne woningen plaats vonden. De toestand verbeterde, gedurig kwamen er wagens uit Köninginhof met voorraad, maar er was nog immer gebrek aan handen, aan helpers — nog steeds was de nood ontzettend. Hier ten minste was hulp, op andere plaatsen misschien niet. Mevrouw *Simon* had geen rust. Zij wilde hare landslieden opzoeken, hoe zou het met hen gelegen zijn? Zij had een voertuig geëischt en vertrok daarhenen, waar zij hoorde dat Saksers zonder hulp versmachteden.

Dit is een gedeelte van de geschiedenis eener vrouw in den laatsten oorlog in Duitschland!

Eene eenvoudige vrouw, met alle deugden harer sekse versierd, heeft der vrouwelijke ziekenverpleging aan het krankbed van den soldaat in den oorlog het burgerregt geschonken.

Met den heldenmoed der opofferende liefde, met de vastberadenheid van den krijgsman, met de zachtmoedigheid der vrouw kwam zij tot de velddienst van den militairen arts, omdat deze niet kwam tot de, na haar, nooit volprezen dienst der vrouwen.

Florence Nigthingale.

Haar naam is sinds den oorlog in de Krim over ge-

heel Europa bekend geworden. Koningen en vorsten hebben haar met bewijzen van hoogachting overladen, en de trotsche natie, waartoe zij behoort, heeft haar naam niet slechts in hare geschiedboeken, maar ook in de harten des volks opgenomen.

Zij was het, die met meer dan mannelijke energie en inzigt, met haar geheele ziel en met het gevoel eener vrouw, het beroep van eenen apostel der gezondheid opnam en in het Engelsche leger in de Krim als een reddende engel verscheen, om het uit de diepe ellende te redden, waarin het door bureaucratische zorgeloosheid en kortzigtigheid was gestort.

Zij heeft sinds dien tijd niet opgehouden voor het welzijn der lijdende menschheid te leven, en is met onbeschroomde vastberadendheid, waarmede zij de openbare meening van Engeland tegen de misbruiken van het militaire bestuur wakker maakte, ook tegen de gebreken der burgerlijke hospitalen te velde getrokken. Zelfs schroomde zij het niet, al betrof het besturen, die onder de hoogste bescherming stonden.

Zij was het, die, ten dienste der hospitalen, het nieuwe hoogst practische stelsel der paviljoens aanbeval, naar hetwelk de Noord-Amerikaansche hospitalen gebouwd zijn.

De oostersche oorlog opende de baan voor de officieele erkenning van de vrouwelijke verpleging in de militaire hospitalen.

Terwijl de barmhartige zusters de zieken en gekwetsten in het Fransche Krimleger verpleegden, zagen de Russen

en Engelschen de opofferende ziekenverpleegsters van Noord en Zuid naar hunne legers komen.

Miss *Nigthingale* vertrok, op uitnoodiging van Lord *Sidney-Herbert*, om de schoone taak in het Krimleger op zich te nemen. Zij reisde af met 37 Engelsche vrouwen, in November 1854, en bereikte over Konstantinopel en Scutari het tooneel van den oorlog, om met hare helpsters de talrijke gekwetsten van Inkermann te verplegen.

In het jaar 1855 volgde haar Miss *Stanley* met 50 nieuwe verpleegsters, waardoor het Miss *Nigthingale* mogelijk werd naar Balaklawa te gaan en daar de hospitalen te bezigtigen.

Het beeld van Miss *Nigthingale*, waar zij in den nacht met eene kleine lantaarn in de hand de uitgebreide slaapzalen der militaire hospitalen doorwandelde, aan elk ziekbed trad om van den toestand kennis te nemen en de dringendste hulp te verschaffen, zal in de harten dergenen leven, die getuigen of voorwerpen waren van deze bewonderenswaardige barmhartigheid, welke in de jaarboeken der geschiedenis voor altijd zal bewaard blijven.

De grootvorstin *Helena Paulowna* van Rusland, geboren prinses *Charlotte van Wurtemberg*, weduwe van den grootvorst *Michael*, zond 300 dames uit Petersburg, die bereid waren de diensten van verpleegsters in de hospitalen op zich te nemen, waar duizende Russische soldaten haar zegenden als engelen der redding en der vertroosting.

Zij vormden zich tot een genootschap onder den naam van de zusters der „Kruisverheffing„. In het jaar 1862 werden in het aan haar toebehoorende Lazareth 14,000 personen *kosteloos* behandeld.

In Petersburg en Moskou bestaan nog daarenboven de „Weduwen der barmhartigheid,„ die een edelmoedig aandeel namen in den hospitaalsdienst bij het leger in de Krim.

De Roomsche kerk is rijk aan vrouwelijke orden, die zich met ziekenverpleging bezig houden. De Hoofdvereenigingen (congregatien) zijn de volgende:

Barmhartige zusters (Vincentius de Paulo) 28,000; Franciskaner zusters 22,000; zusters du Sacré cöeur 10,000; zusters van het Heilige Kruis 6000; barmhartige zusters van den heiligen Karel Borromaeo 5000; congregatie van O. L. V. 8000; voorts de Alexiszusters in Frankrijk, de kleine zusters der armen, de Duitsche orde-zusters, de dochters van den Heiligen Geest, de dames van medelijden, de zusters van Nazareth, de Begijnen in Belgie enz.

Het getal der Protestantsche vrouwenvereenigingen, meerendeels onder den naam van Diaconessen bekend, is, in vergelijking van het groote aantal der ordevrouwen in de Roomsche kerk, zeer gering. „Wij moeten erkennen, zegt Dr. *J. Naundorff*, dat de Evangelischen maar al te vaak *traag* en *onvruchtbaar in goede werken gevonden worden.*"

Voor de verpleging van zieken en gekwetsten kan men aan geene van beiden onbepaald de voorkeur geven.

Zij zijn aan het ziekbed onvervangbaar. Geene andere verpleging is met de hare te vergelijken.

In het Rechenschafs-Bericht van het Central-Comité, te Berlijn, over het jaar 1866, leest men:

„Niettegenstaande het groote aantal vrijwillige en gesalarieerde beambten, ware het niet mogelijk geweest, dezen onafzienbaren arbeid zoo snel, als het noodig was, uit te voeren, wanneer niet van Junij tot September, ongeveer 250 vrouwen en jonge dochters, tot de aanzienlijkste kringen der stad (Berlijn) behoorende, onder de leiding van grafin *Louise Itzenplitz* en andere dames, zich met de grootste bereidwilligheid aan de moeitevolle taak van ompakken, herstellen van kleeder- en verbandstukken van allerlei aard, enz., hadden toegewijd.

Deze dameskringen verwekten eene algemeene deelneming onder de bescherming van koningin *Augusta*, die niet slechts het werk mede bestuurde, maar bij elk bezoek aan zieke of gekwetste soldaten eenige geschenken mede bragt. „

Het Central-Comité tot hulp van zieke en gewonde krijgslieden ontving van de koningin den volgenden brief:

„Ik rigt deze regelen tot het Central-Comité, niet, alsof ik het waagde voor te gaan, waar de Koning voor alle giften der liefde, die het dappere leger ontvangt, het vaderland zal dank zeggen, maar omdat het mij eene behoefte is, reeds nu de groote edelmoedigheid der hulp te erkennen, die algemeen, door bijdragen van allerlei aard, door verpleging van gekwetsten, en met eene edele gezindheid verleend, de grootste weldaden heeft gewrocht. Daarom zij het mij vergund, in het bijzonder de vrouwen van alle standen voor hare opofferende pligtsvervulling te danken, en daarbij de werkzaamheid van het Pruissische Central-Comité te gedenken, dat, naar de inzigten van zijnen verhevenen beschermer, zijne taak op de meest eervolle wijze heeft vervuld.„ (get.) *Augusta.*

In de hospitalen lag een groot aantal soldaten, die meerendeels door gebrek en vermoeijenis waren uitgeput, en door de dames werden bezocht, doch zoodra er de typhus uitbrak, verscheen er niemand meer, maar vertrokken zij op het hooren van dezen naam met ontkleurde aangezigten.

Niemand? O, toch niet, trots typhus en allerlei ellende en jammer! *Eene kwam!* zooals zij gekomen was van het eerste uur af, zoo kwam zij, de goede genius van het hospitaal, tot aan het laatste uur van zijn bestaan.

Het was eene *hooggeplaatste vrouw!* Niet de diadeem, maar het medelijden harer ziel is haar schoonste kroon.

Niet schitterender flonkert de diamant aan haren vinger, dan de traan in haar oog, gevallen op de sponde, wanneer zij zich buigt over eenen lijder. Zij is welkom aan allen en voor allen.

Het is niet de nieuwsgierigheid, niet het gebruik dat haar drijft. Haar gang naar het hospitaal is eene behoefte voor haar hart, de uitdrukking van hare edele gezindheid, en de lijders beschouwen haar niet in hare aardsche grootheid, maar als eene bode des Hemels. Zij is te huis in het hospitaal, zij kent allen bij name, en wanneer zij aan de zijde van den geestelijke tusschen de legersteden treedt, rigten de zieken het hoofd op, en zelfs hem, wiens smarten bijna onverdragelijk zijn, dwingt zij met mond en oog voor een oogenblik tot lagchen.

De lijders zeggen: dat is onze zuster; zij heeft ons lief; zij komt gaarne bij ons. Zij is de *zonnestraal* van het hospitaal. Zoo helder, zoo vriendelijk, zoo warm en zoo lieflijk is hare verschijning!

Zij kwam ten allen tijde, maar zonder eenigen hinder te geven.

Zij was inderdaad een zonnestraal! Want aan welk ziekbed zij kwam, zij spreidde er licht en vreugde over

uit. Zij ging niemand voorbij, en had voor ieder een vriendelijk woord. Uren lang duurden hare bezoeken; het waren zoo vele oogenblikken. Zij scherste met de zieken, zij weende met hen, zij verzachtte den kommer door woorden; in uitgehongerde harten goot zij voor een ganschen dag vreugde, die de slappe, koude aderen verwarmt en hoop geeft voor de toekomst.

Waar zij kon, hielp zij met raad en daad. Nooit vergat zij te doen, hetgeen zij beloofd had. Nimmer stelde zij tot morgen uit, wat heden kon worden gedaan.

Zoo was zij. Hoe hoog haar rang ook zij, hooger stond zij zeker bij God, ter wille van haar hart!

Eens had zij een berigt ontvangen, 'twelk zij wist, dat aan eenen zieke eene groote vreugde verschaffen zou.

In het late avonduur laat zij haar rijtuig inspannen, het rolt met ongewonen spoed door de straten.

Als met vleugelen voorzien, door het gevoel van geluk aan te brengen, ijlt zij met ligten tred den trap op, de gangen door naar de zalen.

Met korte woorden deelt zij de blijde tijding mede.

„Wie weet of het wel waar is, men vertelt tegenwoordig zooveel, dat men het vreest te gelooven„, zeide een der meest verwenden. Zij dreigt met de kleine hand, de anderen lagchen mede, en de ongeloovige Thomas kruipt beschaamd onder de dekens.

En als de typhus was uitgebroken en dagelijks zijne offers vroeg, zij kwam toch. En als geen hospitaal eenig bezoek ontving, zij kwam des te meer. Zij trad aan het

bed van den lijder, niet afgeschrikt door het gevaar, dat haar omgaf; in de zalen, waar de dood achter de sponde stond, vertoefde zij, doof voor de beden van hen, die om harentwille bezorgd waren.

Zij goot troost over het laatste levensuur en hoop in het brekende oog.

De zegen van alle deze mannen begeleidde haar, en de bescherming van den hemelschen Vader lag over haar uitgebreid.

De herinnering aan haar is onafscheidelijk van de geschiedenis van dit veldhospitaal, waarvan de zieken en gekwetsten haar noemden: *hun goede engel.*

En hare belangstelling verflaauwt niet.

De dagbladen deelden dezer dagen mede, dat de Koningin van Pruissen eene bijeenkomst van het Central-Verein, te Berlijn, had bijgewoond en aan zijne werkzaamheden deelgenomen.

Het is voornamelijk aan de vrouwen, dat men de eer moet geven in den hoogsten graad de hoedanigheden tot verpleging van zieken te bezitten. Zij zijn overal dezelfde, altijd beminnelijk, opofferend en hare persoonlijke zekerheid niet achtende, wanneer het geldt het lijden van ongelukkigen te verzachten.

Het is het hart van de vrouw, dat den sterveling, die van smarten overweldigd wordt, doet bijkomen, en het is hare hand, die het zachtste de gewonden aanraakt.

In de Vereenigde Staten waren de vrouwen de ziel en het leven der drijvende hospitalen, de mannen in moed en geestkracht overtreffende.

In de Europesche oorlogen zijn het de vrouwen, wier tegenwoordigheid ten zeerste wordt geëerd. „De Fransche vrouwen, zegt de Baron *Larrey*, Chef van de geneeskundige dienst bij het leger van *Napoleon I*, hebben de edelste blijken gegeven van deugd en opofferende liefde, voornamelijk bij den terugtogt na den slag van Krasnoë, den 17 November 1812. Zij deelden onze ontberingen en gevaren, en zij hadden den moed om onze gekwetsten te helpen verbinden onder het kanon van den vijand."

Mad. *Aurore Bursay*, directrice van den schouwburg te Moskou, door hare dramatische talenten beroemd, blonk uit door eene menschlievendheid en standvastigheid, zeldzaam bij haar geslacht.

Eene geestelijke zuster, *Sainte Marie-Thérèse*, kwam naar Konstantinopel met eenige van hare ordegenooten, om de choleralijders te verplegen en werd zelve het slagtoffer van dezen geesel.

Dr. *Scrive* zegt: „De Piemontesen hebben eene uitmuntende inrigting bij hunne hospitalen, wat de lokalen, de meubels, de keuken, de apotheek enz. betreft, daar zij in dezen bijgestaan worden door de zusters van liefdadigheid, die men nimmer door mannen kan vervangen,

ten opzigte van hunne opofferende zorgen en edele gevoelens. Zij vervulden bijna geheel de plaats van de Fransche hoofd-hospitaalbedienden (infirmiers-majors).

In de laatste oorlogen van het Fransche Keizerrijk zag men de zusters van Vincentius van Paulo in de burgerlijke en militaire hospitalen en op het slagveld.

Tijdens de epidemie, die het Fransche leger na den slag van Leipzig decimeerde, werden deze vrouwen naar de boorden van den Rijn gezonden om de zieken te verplegen te midden van de vreesselijkste besmetting.

De graaf *van Breda*, een der eerste hoofdofficieren in Frankrijk, uit de meening, dat de vrouwen het leger niet kunnen volgen.

De jongste gevechten in den Romeinschen staat hebben deze bewering op nieuw gelogenstraft, want geestelijke zusters hebben de gekwetsten opgeraapt onder den kogelregen der strijdenden.

> Dans l'hôpital Saint-Clément, une noble dame de Brescia s'emploie avec une sainte abnégation à soigner les amputés; les soldats français en parlent avec enthousiasme; les détails les plus rebutants ne l'arrêtent point.
>
> „Sono madre," me dit elle avec une simplicité sublime. Je suis mêre! Ce mot révélait tout ce que son dévouement avait de complet et de maternel.
>
> H. Dunant.

Endlich denn; in ein
Feldhospital.

IN HET VELDHOSPITAAL.

Te midden van de eigenaardige beweging in het hospitaal ziet men de donker gekleede gestalten der diaconessen. Zij zijn altijd juist daar, waar men ze noodig heeft. De bezieling van haar beroep spreekt uit de diepe, heldere oogen; zij zijn nooit vermoeid; zij schijnen de noodwendigheid van den slaap slechts voor eene gewoonte te houden, die men ontberen kan. Door allen gaarne gezien, zijn zij welkom aan elk ziekbed; trouwe verpleegsters in nood en dood.

Vraagt het in dit hospitaal, of zij aan het ziekbed niet eene gezegende verschijning zijn. Vraagt het hier aan alle legersteden, en verneemt het antwoord. Zij, die in zoo moeijelijke dagen en zoo lange nachten door deze vrouwen verpleegd zijn, zij zijn het, die een beslissend oordeel kunnen vellen.

Als door hooger geest bezield voor den moeijelijken arbeid, vinden zij slechts een eenvoudigen werkkring

in de uitoefening van haar beroep; hoe meer offers het van haar vraagt, des te gelukkiger en opgewekter zijn zij. Men ziet nimmer, dat zij den zieken lastig vallen met hare strenge begrippen van godsdienst. Zij zijn doordrongen van een vast en christelijk geloof, en moge ook al hare rigting aan sommigen te streng voorkomen, de zieken hadden zich daarover voorwaar niet te beklagen, want de vele en harde pligten haar opgelegd, vervulden zij met blijmoedigheid en tevredene onderwerping.

Zij waakten over het ziekbed, als eene moeder over haar kind. De geheele omvang der barmhartigheid spreekt uit haar stillen wandel. Eene zekere betoovering omgaf haar en verwekte kalmte bij den lijder, en er was niet een enkele, die zich niet gaarne aan hare voorschriften onderwierp. Zij wisten eene strenge orde te bewaren in de ziekenkamers onder haar opzigt gesteld, en niemand kon haar van nalatigheid of verzuim beschuldigen.

Velen van die lijders, bij welke wetenschap en kunst niets meer vermogten, maar waar eene zorgvuldige verpleging nog alleen redding brengen kon, hadden hun leven en hunne gezondheid te danken aan de vrouwelijke verpleging in het hospitaal.

„Ne pas profiter de ces ènseignements,
serait un crime de lèse-humanité.

Scrive.

Diese Hüllfskraft muss aber
ausserhalb der Armee liegen.

DE VRIJWILLIGE HULPVEREENIGINGEN.

Daar men de verwachtingen en uitspraken der vredes-congressen verijdeld ziet; daar de droomen van den abt *de Saint-Pierre* en het verlangen van den graaf *de Sellon* niet bewaarheid worden; daar de menschen voortgaan elkander, zonder haat, te verslaan, en de grootste roem van den oorlog is het grootste aantal strijdenden te vermoorden; daar men met eene volharding een beter doel waardig, voortgaat wapenen uit te vinden die, als met elken dag, in vernielend vermogen toenemen, en de uitvinders van die moordtuigen in de grootste steden van Europa worden aangemoedigd; daar men zich overal meer en meer wapent; waarom zou men dan niet in tijd van vrede eene vraag over de verpleging van zieken en gewonden in den oorlog trachten op te lossen, uit het dubbele oogpunt van menschelijkheid en christelijke liefde?

In de oorlogen van vroegeren tijd was de verzorging en verpleging van zieken en gewonden geheel alleen aan de regering opgedragen.

Wij hebben gezien hoe het daarmede in de laatste oorlogen gesteld was.

Tegenwoordig wordt die verzorging en verpleging door gansch het volk als eene nationale zaak erkend, waartoe alle rangen en standen zich verpligt achten.

In 1864 werd te Berlijn een Central-Comité opgerigt, dat den 17 Februarij zijne eerste oproeping tot het Pruissische volk rigtte.

In de meeste andere landen hield men het toen nog voor een ijdel werk, te midden van den diepsten vrede, vereenigingen te vormen, die in geval van oorlog zouden moeten werken.

Zelfs in Pruissen verslapte de belangstelling, na den vrede met Denemarken, aanmerkelijk. Men meende niet meer noodig te hebben voor gekwetste en zieke krijgslieden te zorgen, waar men in het genot van den vrede voortaan hoopte te leven. Men dacht evenmin aan den oorlog, als men denkt aan een brand, die welligt een uur later het huis in vlammen zet.

De massa van het volk beweegt zich eerst in den drang van het oogenblik.

Men vertrouwt op eene zorgvuldige staatkunde van het gouvernement.

Men verlaat zich op de zorgen der regering.

Vóór het uitbreken van den oorlog in het jaar 1866 waren dan ook voor elk Pruissisch armeekorps van 30,000 manschappen, niet medegerekend aanmerkelijke hoeveelheden verbandmiddelen in de depots en in de vestingen,

13,000 verschillende verbanden, 1500 pond pluksel en 2000 pond linnen voor kompressen voorhanden.

De onvoorziene voorvallen van eenen oorlog doen echter de behoeften der verpleging tot het onberekenbare stijgen.

Men moge in vredestijd een fixum vaststellen, maar de behoeften van een veldtogt bewijzen telkens op nieuw, dat daartegenover geene berekening mogelijk is.

De verschrikkelijke verliezen der Engelsche armee in de Krim, welke de helft van het geheele leger bedroegen, worden aan de gewetenlooze ligtzinnigheid en waanwijsheid der militaire administratie en aan het algeheele gemis van gezondheidsmaatregelen toegeschreven.

Maar ook bij de beste zorgen kan men zich vergissen, en bijzondere omstandigheden vermogen welingerigte maatregelen te verlammen.

Om derhalve zich te verzekeren tegen mogelijke gebeurtenissen moet men buitengewone maatregelen nemen en trachten te onderhouden, om steeds gereed te zijn de ontstaande leemten aan te vullen en in het noodzakelijkste te helpen voorzien.

De dagbladen hebben het medegedeeld, dat de ambulance, behoorende bij het Fransche leger onlangs naar Rome vertrokken, een dag later is aangekomen. Wat zou er van de gekwetsten geworden zijn indien particulieren zich niet naar het slagveld hadden begeven, en de geestelijke zusters de gevallenen niet, onder het vuur der strijdenden, hadden opgeraapt?

Wanneer een oorlog uitbreekt, zijn het de vrouwen, die

het levendigst bewogen worden. Zij zijn door eene teederder bewerktuiging voor elken indruk vatbaarder; zij ontvlammen de opgewondenheid van den jeugdigen krijger tot fanatisme; zij versieren zijne wapenen met een symbool van hare hand; zij reiken vaandels uit, waaraan voor menig jongeling eene teedere herinnering is verbonden. Met hart en tranen begeleiden zij het leger. Met het vaste voornemen om ook van hare zijde voor de redding van het vaderland te werken, strekt hare werkzaamheid zich naar alle rigtingen uit. Zij vormen vereenigingen, vele kleinen, die te zamen van een beekje aangroeijen tot een magtigen stroom. De drukpers ondersteunt al die pogingen, het gansche volk wordt tot deelneming aan die weldadige pogingen opgewekt, en zoo ontstaan de nationale Vereenigingen, die de spreuk bevestigen, dat eendragt magt maakt.

Die nationale vereenigingen hebben reeds wonderen gewrocht, nooit gedachte uitkomsten verkregen, duizenden bij duizenden gered; gezegend zijn zij nu reeds en gezegend is haar werk.

Wel verre van daar, dat deze private hulpverschaffing een leger zou hinderlijk zijn; integendeel, waar zij in den aanvang bijna werd versmaad, moest alras hare ondersteuning en medewerking worden erkend en dankbaar aangenomen.

Een innig verband met de verpleging bij het leger en de vloot, van de zijde der regering, is gebleken onmisbaar te zijn; en daarom is het wijs en goed, dat de Neder-

landsche regering een hoofdcomité, of centaal-bestuur, heeft ingesteld, dat dien innigen band waarborgt, die overeenstemming tusschen regering en bijzondere vereenigingen reeds bij voortbaat verzekert: opdat die overeenstemming en dat verband worden bewaard, en de belangstelling en medewerking voortdurend onderhouden, bijaldien de vrede haar mogt doen verflaauwen.

Uit onderstaande brieven, gerigt aan den heer *Léonce de Cazenove*, secretaris van het Comité-Generaal der Vereeniging tot hulp van gekwetste krijgslieden te Lyon, kan blijken de groote belangstelling door hooge geestelijken van verschillende godsdienstige gezindten aan den dag gelegd.

Aartsbisdom van Lyon. Lyon 19 October 1867.

Mijnheer!

Het werk der christelijke liefdadigheid, dat uwe ziel vervult, bezit mijne onverdeelde ingenomenheid. Het is genoeg, dat er ergens een lijden is te verzachten of eene smart te leenigen, om een' Bisschop te verpligten tot het verleenen van hulp aan hen die zuchten onder den druk der

ellende, zonder verschil van meening, rang, vermogen of godsdienstige belijdenis in aanmerking te nemen.

Voor het overige moeten de krijgslieden, die het voorwerp uwer zorgen zijn, en die hun bloed hebben vergoten voor onze dierbaarste belangen: het vaderland, bloedverwanten en bezittingen, ons het diepste medelijden inboezemen, en kunnen rekenen op onze levendigste belangstelling.

Ik zal zeer erkentelijk en vereerd zijn, indien gij mij wilt rekenen onder het getal dergenen, die aan uw werk verlangen deel te nemen.

Wil enz.

(*Get.*) † S. E. M. Kardinaal DE BONALD.

Lyon 28 October 1867.

Mijnheer!

Ik heb met de meeste belangstelling de mededeeling ontvangen van de aanvankelijke werkzaamheden der internationale Vereeniging tot het verleenen van hulp aan gewonde krijgslieden, en van de uitnemende uitkomsten daarvan in Europa en Amerika verkregen.

Alles, wat kan bijdragen tot vermindering of verzachting van de aan eenen oorlog onvermijdelijk verbonden rampen,

alles wat de hinderpalen kan helpen opruimen die menschen en volkeren nog van elkander scheiden, en strekt om de gemeenschappelijke gevoelens die hen vereenigen te ontwikkelen, alles, in één woord, wat aan de zedelijke belangen voordeel kan aanbrengen, moet in de hoogste mate de deelneming der godvruchtigen opwekken, en meer in het bijzonder van hen, die elke zedelijke ontwikkeling als een onmiddellijk uitvloeisel van het Evangelie beschouwen.

Dit is om u, Mijnheer, mijne onbeperkte ingenomenheid met de Vereeniging tot hulp van gekwetste krijgslieden te betuigen.

Wil enz.

(*Get.*) C. Buisson,
Predikant en President van het Consistorie.

Lyon 14 November 1867.

Mijnheer!

De Vereeniging tot hulp van gekwetste krijgslieden te land en ter zee, waaraan gij u met zooveel ijver toewijdt, verdient de meest algemeene belangstelling, daar zij het menschlievendste en weldadigste doel beoogt.

De helpende hand uit te strekken naar hen, die, strijdende voor het vaderland, op het slagveld gekwetst

nedervallen, hen alle middelen tot verzachting en herstelling, die hun toestand vordert, aan te bieden, is een werk der menschlievendheid onzen tijd waardig, en dat mij toeschijnt des te grooter verdiensten te bezitten, daar het alle gekwetsten betreft zonder onderscheid van godsdienstige gezindheid en nationaliteit.

Gij kunt dus rekenen op mijne algeheele ondersteuning.

Wil enz.

De Opper-Rabbijn van het Israëlitische
Consistorie te Lyon,
(*Get.*) Weinberg.

Bei den gegenwärtige Lage der Dinge in Europa ist es unsere Pflicht, uns nicht überraschen zu lassen, sondern bei Zeiten Alles vorzubereiten.

Pezet de Corval.

Es gebe nicht nur Zeughäuser für die Waffen, welche die Wunden schlagen, sondern auch Zeughäuser mit den Mitteln versehen, um sie zu heilen.

IN VREDESTIJD.

Er is eene zeer gewigtige, veelzijdige, arbeidzame voorbereiding noodig, om in tijd van oorlog gereed te zijn voor eene taak, welker omvang uit de vorenstaande bladzijden kan worden opgemaakt.

Ik vlei mij, de belangstelling der Nederlandsche vrouwen te hebben opgewekt, maar nu overal de vraag te hooren: „wat moeten wij doen om zooveel ellende te helpen verzachten, zooveel behoeften te helpen bevredigen?” Die vraag wil ik trachten te beantwoorden.

Moynier en *Appia* zeggen:

„Quelque savante et perfectionnée que soit l'organisation des sociétés de secours, quelque habile et zélé que soit leur personnel, elles risqueraient d'être impuissantes, si le nerf de la guerre leur faisait défaut.

Elles ont besoin d'argent, et beaucoup d'argent, car, non seulement la guerre est une chose couteuse entres toutes,

mais encore la portion de sa dépense qui incombe à la charité privée n'a pour ainsi dire pas de limites, tant ses emplois sont variés et les maux à pallier considerable. Néaumoins, si les comités ne doivent pas compter sur de fortes sommes, dès le début de leur existence, ils doivent commencer, sans retard, à réunir quelques fonds en 's assurant, des *revenus réguliers*."

In de eerste plaats is er dus behoefte aan *geld*, en nogmaals *geld*, ten einde het Hoofd-comité in staat worde gesteld de onontbeerlijkste hulpmiddelen aan te schaffen en te verzamelen; een groot personeel voor ziekenverpleging aan zich te verbinden, te doen onderwijzen en hunne uitrusting gereed te houden; over genoegzame gelden te kunnen beschikken om in tijd van oorlog zich overal hulp en hulpmiddelen te verschaffen; onderstand te verleenen aan gevangen krijgslieden en aan de betrekkingen van hen, die de vereeniging in den oorlog dienen; voor de belooning en het onderhoud der verplegende en helpende personen, en zoovele andere onderwerpen te bekostigen, met welker opsomming ik slechts de aandacht zou vermoeijen.

Wanneer men aanneemt, dat er honderdduizend vrouwen in ons land zijn, die jaarlijks één gulden voor dit doel kunnen en willen afzonderen, beloopt dit reeds eene som van honderdduizend gulden, dat is, voor elke vrouw nog geen cent in drie dagen.

In drie dagen nog geen cent voor elke vrouw, die geven kan!

Dan is er menige vrouw, die iets meer, veel meer kan missen; menige vrouw die den ongelukkigen gekwetsten krijgsman in de laatste uren haars levens met een milden gift bedenkt.

Vrouwen geven gaarne aan ongelukkige mannen.

Geld te geven en geld te verschaffen aan het Hoofd-comité, ziedaar het eerste werk.

Het tweede middel tot bevordering van het doel der Vereeniging is de oprigting van dames- of vrouwen-comités, in alle plaatsen. Langs dezen weg kan men door kleine maar vaste contributien de toezending van gelden aan het Hoofd-comité bevorderen, maar vooral ook door bespreking, overlegging en zamenwerking meer teweegbrengen, dan een man zou weten op te geven. Vrouwen weten zelve het best, wat zieken noodig hebben. Die comités kunnen zich toeleggen op het vervaardigen van pluksel, kompressen, linnen en flanellen zwachtels, verbanden van verschillenden aard, hemden, broeken, mutsen, kousen, sokken, halsdoeken, zakdoeken, handdoeken, servetten, handschoenen, buikgordels, kussensloopen, matraszakken, beddelakens, borstrokken enz. Kleeding en uitrusting voor de verpleegsters en helpsters bij het leger.

Willen zij zelve deze zaken niet vervaardigen, zij kunnen er de stoffen voor koopen en het laten maken door andere vrouwen, die gaarne ook iets voor de goede zaak willen doen, maar geen geld of goed kunnen geven.

De vrouwen-comités kunnen zich bemoeijen met personen voor ziekenverpleging te doen opleiden, en deze

de middelen daartoe verschaffen, zooals de dames in Zweden het doen, die vrouwen tot het ontvangen van onderrigt naar de inrigting van miss *Nigthingale* te Londen zenden. In groote plaatsen zullen zij zeker geneesheeren vinden, bereid haar onderwijs te geven, en een ziekenhuis om zich te oefenen. Misschien kunnen zij, hier of daar, kleine ziekenhuizen stichten, die, vervoerbaar, in tijd van oorlog naar aangewezen plaatsen worden gezonden als veldhospitalen, en in tijd van vrede voor scholen of bij groote rampen van brand of watersnood als tijdelijke verblijven dienen. Zij kunnen haren arbeid organiseeren, zoodat in tijd van oorlog elk haren werkkring kent en er op is voorbereid, b. v. voor het koopen en verzenden van eetwaren, ververschingen, wijn, brandewijn, *tabak*, *sigaren*, papier en enveloppes voor brieven, koffij, thee, chocolaad, china's-appelen, citroenen, limonade, suiker, sago, rijstmeel, blom, brood, beschuit, vleesch, conserven, vleeschextract, geconcentreerde melk, gedroogde eijeren, en nog vele andere artikelen, die door de behoefte van het oogenblik worden aangegeven, b. v. schoenen, petten, jassen, dekens, kussens, matrassen, watten, garen, band, knoopen, sponsen, naalden, spelden, vingerhoeden, scharen, messen, vorken, bekers, blikken bussen en flesschen, blazen, mandjes, kaarsen, lucifers, blakers, lantaarnen, huisselijke gereedschappen, vouwstoelen, bankjes, theepotten, koffijkannen, kopjes, busjes enz. enz.

Vele van deze zaken kunnen reeds in vredestijd verzameld en aan het Hoofd-comité gezonden worden.

Hebben de dames-comités raad of inlichting noodig, het Hoofd-comité is bereid die te geven.

Zijn eenmaal de vrouwen-comités in grooten getale opgerigt, dan zij hun eene nationale *Bazar van Neerlands vrouwen* voor den zieken en gekwetsten krijgsman aanbevolen.

Indien zulk een bazar om de vijf jaren wordt ingerigt, kan daaruit eene aanzienlijke opbrengst voortvloeijen. En hoeveel kan er in vijf jaren door Nederlandsche vrouwen worden vervaardigd en bijeengebragt!

Voor schooner doel is er in Nederland nog geen bazar geweest.

Er zijn zeker nog vele andere middelen, want de talenten der vrouwen zijn vele, hare vindingrijkheid is groot, hare liefde is onuitputtelijk, haar medelijden is onbegrensd.

Wie weet, Nederlandsche vrouwen, voor wie uwer naastbestaanden of geliefden het werk uwer handen is bestemd!

De regering voorziet, naar een gemiddelden maatstaf, in hetgeen noodig is, de hulpvereenigingen, naar de mate der liefde, in hetgeen noodig kan zijn.

V.

Für Tausende sind Medicamente, Verbandzeug, Aerzte, Wärter und Wärterinnen bereit.

EEN VELDSLAG DER TOEKOMST.

Het doffe gedreun van den bodem vermeerdert elk oogenblik. De zware schoten van het kanon kunnen niet meer worden geteld.

De vijandelijke legers naderen elkander tot een ijzingwekkende nabijheid, alsof zij den afstand berekenen, waarop geen schot wordt gemist.

Het krijgsgeschreew, het woeste hinneken der paarden, de schelklinkende signalen vormen met den donder van het geschut en het knallen der geweren een helsch rumoer, dat op verren afstand wordt vernomen en mensch en dier met siddering bevangt.

De boomen schudden op hunne wortelen, de muren der naastbijgelegen huizen waggelen op de fundamenten, donkere wolken zweven over het slagveld.

In de naburige dorpen is alles in rep en roer, de kamers worden ontruimd, met stroo en bedden belegd, geen vertrek in het dorp of het is voor de opneming van ge-

kwetsten ingerigt; van alle zijden komen de landlieden met karren om gekwetsten te halen, en alles wacht slechts op het einde van den strijd om de ontvangen witte vlag met het roode kruis te midden van het dorp te planten, want de onzijdigheid en de bescherming zijn het loon van hulp aan gekwetsten.

De vrouwen dragen eetwaren en ververschingen aan, de schoorsteenen der keukens rooken alsof er brand zal ontstaan, want de verpleging en de lafenis der gekwetsten ontslaan de dorpsbewoners van eene oorlog-schatting.

Buiten elk dorp worden veldhospitalen opgeslagen, opdat opeenhooping van gekwetsten geen aanleiding zou geven tot besmettelijke ziekten.

De vrouwen en mannen, die onder het roode kruis dienen, rusten zich uit voor den arbeid, die hen wacht.

Alles is gereed en wacht op het bevel.

Op het slagveld vallen rijen van honderde strijders, die alras tot duizende aangroeijen, want de vernielende kracht der wapenen is met elk jaar toegenomen.

Het is geen kampstrijd, het is een slagting.

De legers bewegen zich naar een ander gedeelte van het terrein.

Wij kunnen thans het gekerm der ongelukkigen hooren, het doortrilt de zenuwen der wachtende verpleegsters, zij zijn niet meer tegen te houden, maar het bevel is nog niet gegeven.

Op het slagveld wenden allen, die er de magt en het

besef voor hebben, zich naar éénen kant, op enkele punten is hun oog gevestigd met blikken van verlangen en van hoop op redding.

Zij staren naar de witte vlag met het roode kruis.

Ja, zij naderen, zij naderen als op vleugelen!

Naauw geeft de strijd een weinig ruimte, of het signaal klinkt over het veld, en het bevel wordt rondom herhaald: „*de leden van het Roode Kruis voorwaarts!*"

De kreten der smart op het slagveld verstommen voor een wijle bij het naderen van de engelen der redding en der vertroosting, en worden vervangen door zonderlinge uitroepen van vreugde, vergezeld van een onbeschrijfelijken blik uit vochtige oogen.

Ook zij weenen van blijdschap, de vooruitgesnelde vrouwen, want zij behoeven niet meer te wachten om het werk der liefde tot den naaste te beoefenen.

Blijdschap op het slagveld!

Vreugde te midden van eene onafzienbare ellende!

Hier is water om den dorst te lesschen, om de wonden te verkoelen, om uit flaauwte op te wekken.

Hier zijn ververschingen, om den uitgeputte kracht te geven; hier is brood om den honger te stillen.

Hier is pluksel en verband om de bloeding te stelpen, die het leven bedreigt, en de wonden te sluiten tegen den invloed der lucht.

Hier zijn draagzetels en wagens om de gekwetsten naar de eerste verbandplaats te voeren.

Hier zijn helpsters en helpers voor allen en voor alles.

Daar zijn geestelijken om de stervenden te troosten, daar zijn gewilligen om de namen van dooden en gekwetsten op te nemen, en met een kort woord hun toestand te beschrijven.

De veldtelegraaf seint onophoudelijk naar de naastbestaanden en betrekkingen.

Van alle zijden dagen de leden van het roode kruis op naar het slagveld, van vriend en vijand; zij zijn alle vrienden.

Op dit slagveld is geen onderscheid meer tusschen vriend en vijand, het medelijden en de dankbaarheid vereenigen allen onder het roode kruis.

Het verschil van taal is geen hinderpaal voor de liefde, want zij verstaat elke klacht en elke begeerte door de onbegrensdheid van het medelijden.

Daar gaat in woesten ren eene vijandige afdeeling kavallerie voorbij; vreest niet! zij groeten eerbiedig en wenken dankbaar de verplegers met den witten armband en het roode kruis!

De weldadigheid op het slagveld staat onder de hoede van alle natiën!

Na eenige uren zijn de gekwetsten weggeruimd en verzorgd in gindsche veldhospitalen en in de nabijgelegen dorpen.

Nogmaals wordt een ernstig onderzoek gedaan naar de dooden; waar het minste levensteeken wordt bespeurd, geniet de schijndoode een hoogst zorgvuldige verpleging.

De avond valt en escadrons rukken van alle zijden aan

om het slagveld te bewaken tegen de plunderaars, en fakkels verlichten de ruimten om het werk dat nog niet geëindigd was te kunnen voortzetten.

Men heeft de dooden zooveel mogelijk verzameld in groepen, en hun beschutting tegen de koude achtergelaten, want misschien zijn er nog bij, die tot het leven terugkeeren als de koude van den nacht de zwakke levensvonk niet uitbluscht, en de teedere draad niet afsnijdt, die nog aan de aarde bindt.

Eene talrijke wacht van broeders en zusters van het roode kruis bleef terug om, op het eerste geluid, de gelederen der dooden te doorzoeken, luisterende naar de stem van het ontwakende leven.

Eindelijk daagt de morgen aan de kimmen, en het oogenblik nadert, dat de helden van gisteren zullen nedergelegd worden in het graf.

Ginds komen zij reeds, de trouwe leden van het roode kruis, vergezeld van arbeiders om de graven te delven; daar komen zij, met de geestelijken aan het hoofd, om de laatste eer te bewijzen aan de gevallen strijders.

De namen der dooden worden opgeteekend; de kleinodiën, dierbaar aan hunne betrekkingen, worden zorgvuldig bewaard om opgezonden te worden.

Dat is de nalatenschap van den held!

De dooden zijn nedergelegd in de groeve.

De geestelijke geeft zijnen zegen over vrienden en vijanden; een traan wordt gewijd aan allen, en eene bede stijgt opwaarts voor hen, die rusten ten eeuwigen dage.

Op elken heuvel wordt een wit gedenkteeken geplaatst met het roode kruis; wee hem, die het schendt!

Het bloedige slagveld is nu een geheiligd kerkhof, dierbaar aan vriend en vijand.

Dat is het slagveld der toekomst!

Tot dit roerende en hartverheffende tooneel hebben voornamelijk vrouwen den grond gelegd.

Slaat het berekenende verstand de wonden, het niet berekenende hart wil ze heelen.

Eere aan het hart der vrouwen!

INHOUD.

